

Usporedba pretkolumbovskih civilizacija Srednje i Južne Amerike s europskim društvima uoči velikih geografskih otkrića

Majkić, Branislav

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:250613>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij pedagogije i povijesti

Branislav Majkić

**Usporedba pretkolumbovskih civilizacija Srednje i Južne Amerike s
europskim društvima uoči velikih geografskih otkrića**
Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić
Sumentor: dr. sc. Igor Josipović, poslijedoktorand

Osijek, 2020.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij pedagogije i povijesti

Branislav Majkić

**Usporedba pretkolumbovskih civilizacija Srednje i Južne Amerike s
europskim društvima uoči velikih geografskih otkrića**

Završni rad

Znanstveno područje, polje, grana:

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić

Sumentor: dr. sc. Igor Josipović, poslijedoktorand

Osijek, 2020.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum
2. rujna 2020.

Branislav Majkić, 0122227717
ime i prezime studenta, JMBAG

SAŽETAK

Zapadnoeuropska društva u drugoj polovici 15. stoljeća i pretkolumbovske civilizacije Srednje i Južne Amerike vrlo su slični u mnogim aspektima, iako se na prvi pogled ne čini tako. Sličnosti pronalazimo na području načina vladavine, gdje na oba kontinenta dominira apsolutizam. Isto tako sličnosti su vidljive i u klasnom društvenom uređenju, ali i činjenici kako religija dominira u gotovo svim aspektima života ljudi dvaju kontinentata.

Razlike pronalazimo prvenstveno u svakodnevnom životu, položaju muškaraca i žena u obitelji, politeizmu s jedne i monoteizmu s druge strane, upotrebe različitih pisama, različitoj interpretaciji umjetnosti te znanstvenim i arhitektonskim dostignućima pretkolumbovskih civilizacija u odnosu na zapadnoeuropska društva.

Ključne riječi: društva, Amerika, dostignuća, pretkolumbovska civilizacija, Europa

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1. SLIČNOSTI I RAZLIKE U DRŽAVNOM UREĐENJU.....	2
2. DRUŠTVENI POREDAK DVAJU KONTINENATA.....	4
2.1. VRH DRUŠTVENE LJESTVICE	4
2.2. SREDNJI SLOJ DRUŠTVENE LJESTVICE	5
2.3. NAJNIŽI SLOJEVI DRUŠTVA	6
3. UMJETNIČKA DOSTIGNUĆA.....	8
3.1. SLIKARSTVO	8
3.2. ARHITEKTURA.....	9
3.3. GLAZBA.....	13
4. KULTURNE SLIČNOSTI I RAZLIKE.....	14
4.1. PISMO.....	14
4.2. RELIGIJA	16
4.3. SVAKODNEVNI ŽIVOT	19
ZAKLJUČAK	22
LITERATURA.....	23

1. UVOD

Današnji svijet i način razmišljanja o istome uvelike se razlikuje od onoga u Europi krajem 15. i početkom 16. stoljeća. Planet Zemlja prikazivao se kao središte Sunčevog sustava, poznata područja nazivana su rubom svijeta, a samo Sredozemno more bilo je središte svih aktivnosti. U različitim dijelovima svijeta nicali su mnoge zanimljive kulture; Kina pod dinastijom Ming, država Mali pod vladavinom Muse Velikog i mnoge druge. Ljudi su, ne znajući jedni za druge, u različitim krajevima svijeta živjeli na svoje jedinstvene načine i razvijali svoju specifičnu kulturu. Zapadnom i Jugoistočnom Europom su uoči geografskih otkrića (1450. - 1492.) dominirali još uvijek feudalni društveni poredak, apsolutistički načini vladavine, dominacija Crkve, siromaštvo, ali i začetak humanizma i renesanse koji su nagovijestili sveopći napredak. Na drugom kraju svijeta, na području Srednje i Južne Amerike nastale su neke od najzanimljivijih civilizacija svijeta, čija je kultura bila na vrlo visokom stupnju razvijenosti, parirajući europskim društvima. Stoga, cilj ovog rada je usporediti opće stanje zapadnoeuropskih društva u razdoblju druge polovice 15. stoljeća s pretkolumbovskim civilizacijama Maja, Inka i Asteka u segmentima državnog uređenja, društvenog poretka, svakodnevnog života te kulture koja uključuje umjetnička dostignuća, pismo, religiju i dokazati neutemeljenost razmišljanja o europskoj superiornosti nad ostalim narodima koja se provlačila sve do 20. stoljeća. Rad polazi od teze kako pretkolumbovske civilizacije nisu inferiornije u odnosu na europska društva. Isto tako, uzroci inferiornosti pronalaze se u tome što su se europska društva smatrala nadmoćnijima nad ostalim narodima. Također, u radu se obrađuje teza o snažnom utjecaju religije na kulturu stanovništva dvaju kontinenata, za kojeg smatram da je bio izrazito snažan i da je uvelike utjecao na mnoge segmente života. Nadalje, pretkolumbovske civilizacije imale su jednako razvijeni pravni i upravni sustav kao i europska društva. Također, istražuju se kulturna dostignuća oba kontinenta te koji su ključni razlozi superiornosti, odnosno pretpostavljene inferiornosti jednog kontinenta u odnosu na drugi. Prvi dio rada koncipiran je kao usporedba državne organizacije i društvenih staleža dvaju kontinenata. Pažnja je usmjerena prvenstveno na temeljnim sličnostima i razlikama. Sljedeći dio rada prati razvoj kulturnih sličnosti i razlika u povijesti dvaju kontinenata počevši od umjetničkih dostignuća, koji obuhvaćaju slikarstvo, arhitekturu i glazbu te religiju, pismo i područje svakodnevnog života kao bitnih odrednica u temeljitom razumijevanju ključnih aspekata po kojima se Europa i Amerika razlikuju.

1. SLIČNOSTI I RAZLIKE U DRŽAVNOM UREĐENJU

Državno uređenje pretkolumbovskih civilizacija i europskih društava poprilično je slično, ali isto toliko i različito. Pa tako, na primjer, Maje, koji su predstavljali jednu od najrazvijenijih civilizacija nikada nisu imale ujedinjenu državu. Majanska civilizacija se zasnivala na takozvanim gradovima–državicama koje su nastojale u bogatim prašumskim područjima Srednje i Južne Amerike te onim mjestima koja su bila vrlo nepristupačna radi lakše obrane od potencijalnih napadača.¹ Najrazvijenija majanska središta nastaju u vodećim gradovima poput Palenque u Kampeceu, Tikal u Gvatemali i Copan u Hondurasu.

Za razliku od Maja koji nisu bili ujedinjeni u jedinstveno carstvo, Asteci su uspjeli stvoriti državu s vrlo raznolikim društvenim sustavom.² Svakako treba napomenuti kako je astečka država zapravo bila ustrojena na principu onoga što bi smo danas najbližnje povezali s konfederacijom sastavljenom od 38 pokrajina. To su zapravo bila plemena koja su se nazivala *calpulli* te su se ta ista plemena sastojala od više domaćinstava.³

Carstvo Inka koje se prostiralo na ogromnom području podiglo je državno uređenje na još višu razinu. Naime, na golemom području na kojem se prostiralo Carstvo Inka postojali su različiti narodi i plemena koja su bila upravo pod upravom Inka. Nadalje, zanimljivo je kako je Carstvo Inka izrazito dobro funkcioniralo upravo zbog svoje hijerarhijsko–upravne podjele carstva. Osnovu, odnosno najnižu jedinicu činilo je 10 – 50 obitelji na čijem je čelu bio nadglednik.⁴ Iznad njih pronalazimo *kurake*⁵ koji su bili odgovorni za otprilike 1000 do 10 000 obitelji; na stepenici više nalazili su se upravljali pokrajina dok su se na samom vrhu nalazili guverneri četiriju strana carstva te car Inka s prijestoljem u Cuscu.

S druge strane Atlantika, točnije u Europi, pronalazimo slična državna uređenja kao i u Americi. Za razliku od plemena i gradova – državica u Europi su postojale uređene države kojima su upravljali monarsi, isto kao u Americi. Sličnost pronalazimo i u postojanju tzv. velikih vazala koji su često bili ispod kraljeva. Ovakve ustroje pronalazimo i u Habsburškoj monarhiji te Osmanskom carstvu na čijem je čelu postojao sultan te ispod njega pojedini paše.⁶ Činjenica je dakle, da su se pripadnici određenog društva na oba kontinenta ponašali u skladu sa svojim položajem na društvenoj ljestvici. Kako su američka carstva uključivala

¹ L. A. Tonate, *Maje nestali u vremenu* (Zagreb, 2009), 15-16.

² Eduard Kale, *Povijest civilizacija* (Zagreb, 1988), 154.

³ Louis-Rene Nougier, *Povijest ljudskog roda: Inke, Maje i Azteci* (Zagreb, 1991), 24 -25.

⁴ Kale, *Povijest civilizacija*, 154.

⁵ Ljudi odgovarajućeg podređenog naroda ili plemena

⁶ J. M. Roberts, *Povijest Europe* (Zagreb, 2002), 277.

velik broj pripadnika različitih naroda u svoja prostranstva, tako je na primjer, i Osmansko Carstvo tijekom svoje ekspanzije u jugoistočnoj i središnjoj Europi tijekom 15. i 16. stoljeća, opsade Petrovaradina, osvajanja Osijeka, Vukovara i Mohača 1526. godine, te dolaska pred vrata Beča, uključivalo mnoge narode.⁷ U europskim državama čvrsto je bio ukorijenjen feudalizam, dok se u Americi ne može govoriti kako je postojao isti, no sličan sustav u kojem su seljaci davali određen dio uroda je bio prisutan. Apsolutistički način vladavine bio je prisutan s obje strane oceana, što dakako prikazuje još jednu sličnost dvaju kontinenata.⁸ Ono što izdvaja europske države je, svakako, postojanje protonacionalne te kasnije nacionalne pripadnosti određenoj državi. Nastanak parlamentarizma kao oblik vladavine prisutan je u Europi, dok je Amerika, dakako, bila lišena ovog načina upravljanja državom.

⁷ Roberts, *Povijest Europe*, 221.

⁸ Henri Pirenne, *Povijest Europe, od seobe naroda do XVI. stoljeća* (Split, 2005), 330.

2. DRUŠTVENI POREDAK DVAJU KONTINENATA

Društveni poredak oba kontinenta je također aspekt u kojem pronalazimo vrlo velike sličnosti, ali i poneke različitosti. Vidljivo je kako su samo viši slojevi društava uvažavali određene povlastice, dok su oni najniži bili obespravljani i prepušteni siromaštvu. Međutim, i jedni i drugi su imali svoje obveze koje su morali ispuniti za normalno funkcioniranje društva u kojemu su se nalazili. Religija je bila duboko utkana u mnoge društvene procese te je stoga važno opisati kakav je ona utjecaj imala. Prisutnost robova i ostalih marginaliziranih skupina također nije zaobišla niti jedno društvo jer su upravo oni činili onaj dio stanovništva na koji se gledalo s prezirom.

2.1. VRH DRUŠTVENE LJESTVICE

Prvo se treba krenuti od samog vrha društvene ljestvice. Za razliku od većine društava na čijem je čelu bio vladar, u majanskom društvu na vrhu je bio glavni svećenik. Nazivao se Najsvetijim od Sunca odnosno *Ah kin Mai*, dok su svi svećenici ispod njega imali naziv *Ah Kin*.⁹ Njegova dužnost je bila stjecanje naklonosti bogova kojima su često bili žrtvovani različiti pripadnici društva. Osim svećenika, u samom vrhu nalazilo se i plemstvo koje su činile vladajuće obitelji. Za razliku od djece koja su nasljeđivala zanimanja svojih siromašnijih roditelja, djeca u višim slojevima mogla su sama birati put kojim će krenuti. Kako Maje nisu bile u jedinstvenoj državi, svaki grad, odnosno područje imalo je prvog čovjeka koji se ujedno nazivao *halach uinic*.¹⁰ Njegova funkcija, dakako, bila je upravljanje određenim područjem te nakon njegove smrti ulogu preuzima brat ili sin. Ono što je nezamislivo u europskim državama je samoinicijativno žrtvovanje vladara. Naime, kako bi vladar osigurao da se u obitelji rodi muško dijete, žrtvovao se precima. Taj se obred nazivao žrtvovanjem kraljevske krvi.¹¹

Astečkom državom upravljao je jedan vladar sa svim ovlastima. No, prije nego što je jedan vladar dobio apsolutnu moć, prethodno razdoblje astečke države obilježava postojanje dvaju upravitelja od kojih je jedan bio za nadležan za sudstvo i civilnu upravu, dok je drugi bio doživotno nadležan za rat i vanjske poslove.¹² Svakako treba napomenuti kako su Asteci

⁹ Tonate, *Maje nestali u vremenu*, 51.

¹⁰ Isto, 52.

¹¹ Tonate, *Maje nestali u vremenu*, 53.

¹² Kale, *Povijest civilizacija*, 154.

bili vladajuća kasta, dok su postojeći narodi bili ljestvicu ispod te nisu imali mogućnost ulaska u nju.

Carstvom Inka na apsolutistički način upravljao je vladar kojemu se pridodaju božanske moći i traži bogoštovanje. Niti europske države i društva nisu bili izuzeti od ovakve podjele. Pa tako na samom vrhu nalazimo apsolutističke vladare. Sva vlast nalazi se u rukama monarha bez postojanja drugog tijela koje bi bilo neovisno od vladara ili dijelilo s njime vlast.¹³ Čak niti Britanija, u kojoj se razvijao parlamentarni način vladavine, nije zastavila apsolutizam. Svakako je zanimljivo napomenuti kralja Henrika VII. (1485. - 1509.) koji je tijekom svoje vladavine jačao svoju kontrolu nad plemstvom i ulogu u lokalnoj upravi.¹⁴ Osoba koja je također uživala položaj visoko na društvenoj ljestvici bio je papa. Opće je poznato kako je papa ponekad svojom moći mogao pritiskati samovolju vladara upravo zbog svog poglavarstva u Katoličkoj crkvi, koja je zauzimala važno mjesto u životu čovjeka.

2.2. SREDNJI SLOJ DRUŠTVENE LJESTVICE

Srednji sloj društvene ljestvice pripada ipak ponešto širem krugu ljudi. Cijenjeni trgovci, majstori i arhitekti su bili vrlo visoko rangirani na društvenoj ljestvici Maja.¹⁵ I u društvu Inka vrh srednjeg društvenog sloja činili su vojni zapovjednici. Razni državni službenici, ali i učitelji, također su ovdje pronašli svoje mjesto.

Što se tiče astečkog društva, srednji sloj činili su vojnici, razni upravljači ali i veliki zemljoposjednici. U potonjoj grupi svakako su najzanimljiviji vojnici. Vojnički način života osiguravao je više mjesto na društvenoj ljestvici. Zahtijevalo se od ratnika da ubije ili zarobi četiri neprijateljska ratnika kako bi uistinu postao građanin astečkog društva.¹⁶ Razlike između pripadnika srednjeg staleža bile su također vidljive u bogatstvu, posjedovanju zemlje i robova.

U Europi srednji sloj društvene ljestvice činili su velikaši koji su vrlo često prije nego što su postali zemljoposjednici bili ratnici. Kako su zemljoposjednici dobivali velike posjede u svoje vlasništvo, obveza im je nalagala da se za vrijeme poziva kralja moraju odazvati njegovom pozivu i služiti u vojsci.¹⁷ Vrlo visoko na društvenoj ljestvici europskih društava pronalazimo razne crkvene službenike, čija je najvažnija zadaća bila jačanje vjere i utjecaja Crkve u životu čovjeka. No, i u ovome slučaju pronalazimo ponešto složeniju situaciju.

¹³ Isto, 137.

¹⁴ Ivo Goldstein, *Povijest 9. Počeci novog doba – 16. stoljeće* (Zagreb, 2008), 293.

¹⁵ Tonate, *Maje nestali u vremenu*, 52.

¹⁶ Nougier, *Povijest ljudskog roda: Inke, Maje i Azteci*, 50.

¹⁷ Roberts, *Povijest Europe*, 162.

Unutar Crkve postojala je velika razlika između višeg plemstva koje je bilo temeljeno na plemićima koji su najčešće živjeli u gradovima te onog siromašnijeg dijela svećenstva koje je skromnije živjelo na selu. U Europi je vrlo često prisutna situacija u kojoj je određeni vazal dobivao vlastite vazale. Vazali su svečanim činom, odnosno na javnoj svečanosti odavali počast i odanost kralju. Najvažnije vazalove dužnosti su se odnosile na okupljanje vojnika, utjerivanje novca od seljaka itd.¹⁸ Trgovce, obrtnike i njihova udruženja svakako se svrstavaju u ovaj sloj. Kako bi što bolje osigurali svoja socijalna i građanska prava, trgovci i obrtnici udružuju se u tzv. građanska udruženja.¹⁹

2.3. NAJNIŽI SLOJEVI DRUŠTVA

Dakako da je ovaj sloj rezerviran za osobe koje pripadaju marginaliziranim i okarakteriziranim kao manje vrijednim skupinama nekog društva. Što se tiče majanskog društva, nije poznato niti točno utvrđeno tko je sve spadao u najniže slojeve društva. Ono što je zasigurno poznato su lopovi i njihov položaj u majanskom društvu. Predmeti izrađeni od dragocjenih metala bili su upotrebljavani samo među pripadnicima najviše društvene kaste te je pripadnicima nižih kasta bilo gotovo nemoguće u svome posjedu imati bilo kakav predmet.²⁰ Ukoliko bi se pojedini predmet pronašao u njihovim rukama, zasigurno bi bili proglašeni krivima. Poznato je dakako da su robovi bili česta pojava u majanskom društvu. Naime, nakon ratnih sukoba između gradova – državnica, ratnim zarobljenicima vadilo bi se srce kao žrtva bogu Sunca te bi prosipanje njegove krvi bilo simbolična žrtva bogu Zemlje.²¹

I u astečkim društvima pronalazimo raširenost ropstva. Slično kao i kod Maja, nakon ratnih sukoba zarobljeni ratnici postajali su robovi. Na raskošnim tržnicama Tenochtitlana²² prodavali su se robovi. Asteci su nesumnjivo imali običaj dovoditi kao taoce vladare pokorenih naroda.²³ Najnižem sloju društvu Inka pripadali su svi oni pokoreni narodi koji su se nalazili pod upravom vladara Inka.

Za razliku od ostalih pripadnika najnižih slojeva u različitim društvima, Inke su bili spremni poštovati posebnost pokrajina i naroda kojima su u njima živjeli, dakako pod pretpostavkom podvrgavanja centralnoj vlasti.²⁴ Njihove obveze obuhvaćaju još i plaćanje

¹⁸ isto, 163.

¹⁹ Kale, *Povijest civilizacija*, 141.

²⁰ Tonate, *Maje nestali u vremenu*, 54.

²¹ Isto, 54.

²² Glavni grad Asteka

²³ Kale, *Povijest civilizacija*, 154.

²⁴ Christian Nugue, *Najveće kulture svijeta – stara Amerika* (Rijeka, 2005), 122.

poreza državi, davanje određenog broja vojnika te sudjelovanje u zajedničkom gospodarskom razvoju države.

Europljani su točno znali tko pripada kojem društvenom sloju. Najniža razina je dakako rezervirana za kmetove koji su veliki dio svojih uroda davali feudalcu i crkvi, robovi, marginalizirane skupine poput prostitutki, homoseksualaca, lutalica i drugih, koji uopće nisu uvažavali nikakva građanska prava te je na njih vrlo često gledano kao bolest društva.

3. UMJETNIČKA DOSTIGNUĆA

Kako je umjetnost, odnosno umjetničko područje sastavljeno od mnogo grana, sinteza i usporedba temeljit će se na svakom području posebno. Umjetnost je možda i najbolji način kako bi se potvrdilo da američke civilizacije nisu zaostajale za europskim društvima. Mnogo je primjera koji potvrđuju ovu tezu, od kojih su mnogi vidljivi na području arhitekture te čak i pisma, koje iako nije bilo fonetsko, savršeno obavljalo svoju funkciju. Zbog dostupnosti literature, ali i informacija koje se nalaze u obrađivanim knjigama slikarstvo, arhitektura i glazba bit će ključne grane na kojima će se temeljiti usporedba.

3.1. SLIKARSTVO

Majansko slikarstvo svoje temelje pronalazi u istoimenoj mitologiji. Kako su Maje vrlo često svojim crtežima objašnjavali pojedine pojave, tako u njihovom slikarstvu pronalazimo vrlo često motive božanstava.²⁵ Prilikom arheoloških istraživanja grobnice nepoznatog vladara Maja, pronađeni su crteži koji prikazuju nešto nalik astronautima, što otvara mnoga pitanja. No, Maje su najvjerojatnije oslikavanjem prikazivali božanstva. Poznata je i činjenica da su Maje zelenom bojom označavali planet Veneru koja je zauzimala značajno mjesto u životu Maja.²⁶ Također, Maje su oslikavanjem simbola letećeg papagaja ukazivali na prisutnost tzv. letećeg boga. Nadalje, prilikom pokapanja svojih vladara, Maje su imali običaj oslikati zidove pogrebne građevine različitim natpisima i motivima dostojnih vladaru.²⁷

Slikarstvo Inka specifično je jer zbog njega dobivamo uvid o tome kako je inkanski umjetnik vidio svoju okolinu. Za Inke, najčešće vežemo žarkim bojama oslikane drvene vrčeve s prikazima jaguarove glave i, ljudskih i životinjskih žrtava.²⁸ Nestanak umjetnosti ne pridodaje se samo pustošenjima europskih konkvistadora, već i u stalnom obrambenom položaju u kojemu se kultura Inka nalazila.

Astečko slikarstvo usko je povezano uz bogove. Naime, Asteci su vjerovali kako su bogovi više puta uništavali svijet i civilizacije. Tako su u čast bogova žrtvovan velik broj ljudi. Nadalje, kako su Asteci gajili strast prema ubijanju, slikarsko izražavanje ide u tome smjeru. Svakako su najveličanstveniji prikazi žrtvovanja velikog broja ljudi čija se krv prelijevala stubama drevnih hramova.²⁹

²⁵ Ratko Martinović, *Svjetske misterije i tajne* (Slavonski Brod, 2006), 45.

²⁶ Isto, 44.

²⁷ Zecharia Sitchin, *Izgubljena Kraljevstva* (Zagreb, 2007), 87.

²⁸ Nugue, *Najveće kulture svijeta – stara Amerika*, 124.

²⁹ Martinović, *Svjetske misterije i tajne*, 48.

U Europi imamo ponešto drugačiji mentalitet, pa je tako nezamislivo u Europskom društvu žrtvovati čovjeka te isto ovjekovječiti putem slikarstva. Renesansa je zauzela svoje mjesto u Europi u razdoblju od 14. – 16. stoljeća. Ona je svojevrsno označavala procvat umjetnosti ali i znanosti.³⁰ Ne može se sa sigurnošću odrediti kada je renesansna umjetnost prevagnula nad srednjovjekovnom jer je dolazilo do preplitanja različitih umjetničkih pravaca, no protokom vremena nazirale su se očigledne promjene. Kako je uvelike promijenila pogled čovjeka na svijet, tako je i u slikarstvu dolazilo do promjena. Budi se zanimanje za antiku te se često slikaju velikani poput na primjer Aleksandra Velikog. Renesansa je također razdoblje kada europska umjetnost postaje neovisna.³¹ Neki od najvećih slikara, poput Michelangela i Leonarda da Vincija stvaraju u ovome razdoblju svoja bezvremenska djela.

3.2. ARHITEKTURA

Arhitektura dvaju kontinenata zaista je zapanjujuća te i s jedne i s druge strane nalazimo građevine koje ne ostavljaju niti koga ravnodušnim. Majanska arhitektura zaista je po tome pitanju impresivna. Palenque koji se nalazi u meksičkoj regiji Chiaps remek je djelo majanske kulture.³² Iako je kompleks otkriven relativno rano, 1746. godine, velik dio njega još uvijek je nepoznanica. Kao vrlo bogato nalazište, Palenque obiluje najvažnijim spomenicima na kojima su ispisani zakoni i imena vladara koji su njime upravljali. Istočna strana kompleksa rezervirana je za monumentalni dio zvan Palača.³³ Sama Palača remek je djelo jer je upravo ona načinjena od 87 metara dugačke i 70 metara široke konstrukcije. Zapanjujuće je kako građevine obiluju mnoštvom reljefnih ukrasa i višebojnih štukatura. Svakako je vrlo važno napomenuti postojanje četverokatnog tornja koji je ujedno bio i stražarnica te svakako najimpresivnije građevine – piramide visoke 42 metra.³⁴ Nisu samo ove građevine ono što oduzima dah pogledom na majansku arhitekturu. U sklopu Palenqua nalazimo i građevine poput Grofova hrama, igrališta za loptanje, različitih obrednih hramova itd. Za zaključiti je da se radi o vrlo važnom i urbanističkom naselju naroda Maja. Da nije samo Palenque bilo izvrsno i urbanistički koncipirano naselje, govori nam i postojanje Tikala, odnosno naselja poznatog po piramidama u šumi. Zanimljiva je činjenica kako upravo u Tikalu, gradu koji obiluje stupovima, pronalazimo najstariji stup na majanskom području.³⁵ Također, Tikal je i grad u kojem se nalaze najstarije majanske piramide. O iznimnoj važnosti grada govore nam i

³⁰ Roberts, *Povijest Europe*, 226.

³¹ Isto, 227.

³² Fabio Bourbon, *Drevne civilizacije: velike kulture svijeta* (Zagreb, 2002), 294.

³³ Isto, 296

³⁴ Isto, 298.

³⁵ Isto, 302.

mreža važnih kopnenih cesta i vodenih puteva koji su se upravo sjekli na prostoru grada. Proučavanjem građevina u Tikalu, zaključuje se kako je upravo on imao važnu političku i kulturno važnost te da ujedno upravljao drugim majanskim gradovima – državama. Možda čak i najvažnije otkriće u Tikalu su upravo portreti ispod kojih su ispisana imena vladara koji su najviše pridonijeli gradu u političkom, gospodarskom i kulturnom smislu.³⁶ O gradu sa izuzetno velikom kulturnom vrijednošću govore i njegove piramide koje su služile kao svetišta i pogrebna mjesta. Fascinantna je činjenica kako je svaki grad imao svoja vlastita obilježja te da su svi oni građeni u jedinstvenom arhitektonskom stilu.³⁷ Karakteristični elementi odnose se na klesane kamene mozaike, lažne svodove itd. Ovaj fenomen poznat je pod nazivom stil *Puuc*, a Uxmal, grad koji se prostire na ogromnom području, zauzima glavno mjesto ovoga stila.

Religija i marljivost naroda Inka zasigurno su imali ogroman doprinos na razvoj arhitekture u njihovoj kulturi. Inke su preuzimajući stilove pokorenih naroda usavršavali kako bi izgradili neke od najveličanstvenijih građevina na prostoru od Kolumbije do Perua.³⁸ U arhitektonska čuda naroda Inka vežemo svakako kilometre kiklopskih zidina, građevine na strmim obroncima, kilometre guste mreže puteva koji su komunikaciju u carstvu podigli na jedan novi nivo. Neki od najveličanstvenijih gradova, poput na primjer Tahuantinsuya i Cuzca nastaju na visokim nadmorskim visinama, uklapajući se savršeno u okolinu.³⁹ Sam Cuzco bio je urbanistički planiran grad temeljen na gornjem i donjem gradu. Postojale su četiri osi koje su dijelile grad na tzv. kvartove u čijem je središtu bio *buacapata*.⁴⁰ Nadalje, grad su činile uske ulice koje su prema kasnijim opisima Španjolaca bile jedva dovoljne za prolazak čak dva jahača. Sam grad osim svojih kvartova, imao je i plemićku jezgru te provincijski pojas.

Vrlo je zanimljivo napomenuti da je štovanje jaguara kao izrazito važne životinje u životu Inka imalo utjecaj na sam izgled grada koji svojim oblikom gledan iz zraka nesumnjivo podsjeća na istu.⁴¹ Zbog kulture koja se veći dio svog vremena nalazila u obrambenom položaju, razvija se tzv. vojna arhitektura. Kao najreprezentativniji primjer može se navesti utvrda Sacsahuaman koja služi kao svjedočanstvo iznimne naprednosti vojnog graditeljstva. Niti Cuzco nije bio izuzet od gradnje hramova. U njemu pronalazimo hram pod nazivom Coricanchi koji je specifičan po tome jer su njegovi masivni kameni blokovi izravnati i

³⁶ Isto, 304.

³⁷ Isto, 310.

³⁸ Nugue, *Najveće kulture svijeta – stara Amerika*, 124.

³⁹ Isto, 125.

⁴⁰ Obredni trg

⁴¹ Isto, 134.

poravnati bez cementa.⁴² Ovaj način gradnje bio je poznat kod naroda Inka. No, svakako najveličanstveniji primjer arhitekture Inka pronalazimo na primjeru grada Machu Pichu. Grad je izgrađen na nadmorskoj visini od otprilike 2.300 metara te je predstavljao posljednju utvrdu obrane od Španjolaca.⁴³ Grad je bio okružen pomno planiranim terasama koje su opskrbljivale stanovništvo hranom te isprepleten mrežom tajnih puteva koji su osiguravali eventualno povlačenje. U gradu su se nalazile oko dvjestotinjak građevina raspoređenih oko glavnog trga. Sveta četvrt bila je mjesto u kojem su se nalazile najvažnije građevine pod nazivima Intihuatana, Hram sunca te Soba s tri prozora.

Kada govorimo o arhitekturi Asteka, svakako pobjedu odnosi Teochtitlan koji u prijevodu znači „grad bogova“, a poznat je i kao „Venecija Zapada“. Kako su Asteci Teochtitlan smatrali mitskim gradom, ovo uvjerenje je uvelike utjecalo na njegovu samu izgradnju.⁴⁴ U gradu su izgrađene piramide posvećene Suncu i Mjesecu u kojima su se redovno odvijali obredi te pridonosile žrtve. Fascinantna je činjenica kako je grad izgrađen na vodi te se na njega dolazila pokretnim mostovima ili brodovima. Također, grad je zauzimao ogromnu površinu od oko pet četvornih kilometara te je bio dom oko 125 000 stanovnika. Grad su dijelile dvije glavne ulice od kojih je jedna pod nazivom Avenija mrtvih završavala trgov i Mjesečevom piramidom.⁴⁵ Cijeli grad je bio izrazito precizno napravljen te su se njegove ulice sjekle pod pravim kutom, a u tim ulicama postojao je sustav koji je omogućavao stanovništvu da ima tekuću vodu. Osim ovih navedenih građevina, postojale su i druge važne građevine poput na primjer Palače jaguara, Hrama poljoprivrede te *Quetzalpapalotlove* palače izgrađene od brojnih razina.

Niti Europa i europske države nisu bile izuzete veličanstvenih građevina vrijednih spomena. Razvoj europskih gradova uvjetovan je zemljopisnim okolnostima koje su uključivale reljef tla, plovnost voda, razvedenost obale itd.⁴⁶ Prva podjela gradova u Europi uključivala je onu na „biskupske gradove“ te one pod nazivom „burg“. Biskupski gradovi bili su središte crkvenih dijeceza te su se nalazili na najpovoljnijim mjestima. Burgovi su služili kao mjesta u kojima se tadašnje stanovništvo moglo sakriti u slučaju opasnosti te je upravo ovo s bedemima koji su opkoljavali europske gradove primjer europske vojne arhitekture. Europski gradovi, za razliku od američkih odlikovali su se potpuno crkvenim karakterom.

⁴² Isto, 135.

⁴³ Nougier, *Povijest ljudskog roda: Inke, Maye i Azteci*, 60.

⁴⁴ Bourbon, *Drevne civilizacije: velike kulture svijeta*, 282.

⁴⁵ Isto, 284.

⁴⁶ Pirenne, *Povijest Europe, od seobe naroda do XVI. stoljeća*, 142.

Uključivali su katedralu, kanoničke stanove, škole, duhovni sud itd. te su bili napučenija mjesta od burgova.⁴⁷

Dolaskom trgovaca i raznih zanatlija, mijenja se struktura gradova te oni postupno šire kako površinski tako i društveno. Gradovi Europe su bili opkoljeni zidinama te kao takvi nisu mogli osigurati dovoljno mjesta za naseljavanje pridošlicama koji su primorani svoje kuće graditi izvan zidina. U 15. i 16. stoljeću u gradovima Europe pronalazimo četvrti koje su posvećene cehovima i njihovim udrugama. Razvoj gradova donosi i nastanak građevina u kojima se smjestila sveučilišta. Takve građevine pronalazimo u Bologni, Parizu, Padovi itd.⁴⁸

Europa je krajem 14. stoljeća dobila jednu od najvrjednijih građevina, crkvu Notre–Dame u Parizu koja je izgrađena mješavinom gotike i baroknog stila gradnje. Srednja Europa je područje u kojem se izdiže pravi arhitektonski biser – Prag. Najpoznatija je stara jezgra grada koja se prostire na otprilike 866ha te uključuje građevine koje ostavljaju bez daha poput na primjer katedrale sv. Vida izgrađene u gotičkom stilu, gradska vijećnica s astronomskim satom i Staronova sinagoga.⁴⁹ Krajem 14. stoljeća izgrađen je čuveni Karlov most koji, se uz regensburški ubraja u najstarije mostove srednje Europe.

Na području istočne Europe pojava Osmanlija znatno je utjecala na arhitekturu gradova. Pa tako, stare kršćanske crkve preuređene su u džamije te su građene muslimanske škole.⁵⁰ Svakako je u ovome dijelu Europe najznačajnija građevina Aja Sofija, koja je nakon osmanske okupacije Carigrada 1453. godine pretvorena u džamiju dodavanjem četiri minareta.

Područje na kojemu se nalazila Dubrovačka Republika također se ponosi mnoštvom arhitektonskih čuda. Dubrovačka Republika svoj razvoj započinje početkom 15. stoljeća kada su drvene kuće koje su prevladavale u tadašnjem Dubrovniku zamijenjene kamenim.⁵¹ Knežev dvor s vijećnicom izgrađen je 1435. godine, a razdoblje od 1436. do 1438. rezervirano je za gradnju javnog vodovoda prema nacrtima Onofrija de la Cave. Nadalje, gradski zvonik pod nazivom Kula Minčeta izgrađena je u razdoblju od 1461. do 1463. te poznata tvrđava Bakar u razdoblju od 1462. do 1464. Zanimljiva je činjenica kako je Dubrovnik 1420. godine dobio ljekarnu pod nazivom Domus Christi, a nešto ranije čak i prvi hospicij.⁵² Za zaključiti je, dakle, da je arhitektura američkih civilizacija ipak ponešto naprednija i da u principu donosi nešto naprednija arhitektonska rješenja. No, i poneki

⁴⁷ Isto, 143.

⁴⁸ Kale, *Povijest civilizacija*, 144.

⁴⁹ Prag, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49920>, pristup: 27 .2. 2020.

⁵⁰ Skupina autora, *Povijest 9. Počeci novog doba (16. stoljeće)*, 492.

⁵¹ Dubrovačka Republika, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16442>, pristup: 27 .2. 2020.

⁵² Dubrovačka Republika, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16442>, pristup: 27. 2. 2020.

europski gradovi daju rješenja koja sugeriraju kako su upravo oni držali korak s narodima koji su se nalazili na drugoj strani oceana. Najbolji primjer je Dubrovnik, u kojemu je postojao sličan sustav javne vodoopskrbe, poput onog u Tenochtitlanu.

3.3. GLAZBA

Prostorom američkog kontinenta dominirala je poznata majanska glazba. Narod Maja poznat je po glazbi i plesu koji su se temeljili na drvenim duhačkim instrumentima i bubnjevima načinjenima od kornjačina oklopa.⁵³ Gotovo sve najvažnije svetkovine poput vjenčanja ili religijskih obreda bili su popraćeni glazbenom pozadinom.

Razvoj glazbene kulture na prostoru Europe usko je povezan s Crkvom. Nadalje, u sklopu crkvene glazbe razvija se tzv. gregorijanski koral.⁵⁴ Širenje gregorijanskoga korala po cijelom kršćanskom Zapadu uzrokovalo je njegovo učvršćivanje ali i sukobe s narodnom kulturom.⁵⁵ Zanimljiva je činjenica da je nastanak orgulja dovelo do izuma višeglasja odnosno istodobnog zvučanja više samostalnih melodijskih linija koji su obilježile ne samo razvoj kasnosrednjovjekovne glazbe već i svjetske.

Što se tiče instrumentarija, zanimljivo je napomenuti prodor arapskih glazbala u Europu, poput viole, puhaljke itd., što je dovelo do istočnjačkog te improviziranog načina sviranja. Još jedna velika promjena koja je zadesila europsku glazbu je pojava renesanse. Najveće promjene u svijetu glazbe je upravo orijentiranost same glazbe i pjesništva koja je odstupala od posvećenosti isključivo Bogu.⁵⁶

Još jedna vrsta glazbe našla je svoje mjesto u Europi; narodna glazba. Glavne funkcije narodne glazbe uključivale su razonodu i slavlje, posebice na važnim događajima poput na primjer karnevala u kojima su vrlo rado sudjelovali i pripadnici viših staleža. Kako je narodna glazba bila glazba običnih ljudi, često je bila meta kritika svećenstva koji su osuđivali narodna slavlja, smatrajući kako je ona povezana s tjelesnošću, a ne duhovnošću.⁵⁷

⁵³ Tonate, *Maje nestali u vremenu*, 39.

⁵⁴ Liturgijski spjev Katoličke crkve na latinskom jeziku

⁵⁵ Srednjovjekovna glazba, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57610>, pristup: 29. 2. 2020.

⁵⁶ Roberts, *Povijest Europe*, 277.

⁵⁷ Goldstein, *Povijest 9. Počeci novog doba (16. stoljeće)*, 139.

4. KULTURNE SLIČNOSTI I RAZLIKE

Hrvatska enciklopedija definira kulturu kao složenu cjelinu koja se sastoji od institucija, vrijednosti, predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem.⁵⁸ Kultura je isto tako područje na kojemu pronalazimo vrlo velike razlike između ova dva kontinenta. Ono što je za Europu bilo potpuno neshvatljivo i neprimjereno, u američkim civilizacijama je potpuno prihvatljivo i ima svoju svrhu. Također, kultura se razvijala na svoj jedinstven način i kao takva, specifična je za određeno društvo, unatoč kulturnim poveznicama koje ga povezuju s ostalima. Zanimljivo je kako su pojedine stvari, koje su prilikom osvajanja Amerike, Europljani okarakterizirali primitivnim i zaostalim, vrlo dobro funkcionirale u pretkolumbovskim civilizacijama.

4.1. PISMO

Majanski sustav pisanja bio je poprilično kompliciran jer je kombinirao slike s raznim fonetskim elementima. Slično kao i u Europi, samo su viši društveni slojevi znali čitati. Sam sustav sastojao se od kombinacije simbola i hijeroglifa kako bi načinili cijele riječi te su postojali simboli koji su se odnosili na bogove.⁵⁹ Vrlo važnu ulogu imali su i sami slogovi. Tako bi se na primjer u rečenici koja bi sadržavala dva ista sloga, ispred prvog stavljalo dvije točkice koje označuju da se taj slog ponavlja. Zanimljivo je svakako da su postojala pravila prilikom pisanja muških i ženskih imena. Ukoliko bi se pisalo žensko ime, ispred njega bi stajao simbol božice Mjeseca *Ix Chel*, a ukoliko bi se radilo o pisanju muških imena, nije bilo potrebno stavljati nikakav prefiks.⁶⁰ Oznaka titula pripadnika viših društvenih staleža te onih koji su se bavili cijenjenim zanimanjima, pisala bi se iza imena.

Zanimljiv je i sam poredak u rečenici, pa tako na prvom mjestu pronalazimo glagol iza kojeg je slijedio objekt te subjekt rečenice koji bi se nalazio na kraju rečenice.⁶¹ Kao podlogu za pisanje Maje su koristili kamen ili kore drveta, a najznačajniji pisani dokumenti koji su sačuvani i koji nam najbolje svjedoče o mislima Maja su Drezdenski zakonik, Madridski zakonik te Pariški zakonik. Često se o Majama govori kako su imale najrazvijeniji sustav pisanja na američkom kontinentu koji im je omogućavao zapisivanje svojih ideja i opažanja.

Astečki sustav pisanja za razliku od majanskog isključivao je postojanje fonetskih elemenata. To su zapravo bili nizovi slika koji su činili širu poruku koja se trebala prenijeti.⁶²

⁵⁸ Kultura, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552>, pristup: 29. 2. 2020.

⁵⁹ Tonate, *Maje nestali u vremenu*, 57.

⁶⁰ Isto, 58.

⁶¹ Isto, 59.

⁶² Sitchin, *Izgubljena Kraljevstva*, 32.

Proučavanju astečkog pisma najviše je pridonijela Amelia Hertz, koja je ustanovila kako postoji sličnost između najranijeg egipatskog pisma i astečkog pisma. Njena teorija utemeljena je na umetanju tirkiza u svoje zlatne predmete, tj. kamena koji je bio obožavan na oba kontinenta. Astečko pismo bilo je rezervirano isto kao i majansko za pripadnike viših društvenih staleža, a njime su se najčešće koristili svećenici. Slično kao i kod Maja, postojali su znakovi koji su prikazivali simbolično neke pojmove, pa je tako, na primjer, lubanja bila simbol smrti.⁶³

Pismo Inka predstavlja jedno od najkompliciranijih načina pisanja ne samo na području Srednje i Južne Amerike već i u svijetu. Sustav kojim su se koristile Inke nazivao se *kipu*. Njegova složenost leži u glavnoj vrpici odnosno užeta na koje su Inke pričvršćivali druge vrpce ili užad različitih duljina.⁶⁴ Na taj način dobiveni su čvorovi koji su bili različitih boja i udaljenosti jedan od drugoga, a njihov oblik, boja i udaljenost nosili su značenje, što znanstvenicima otežava prijevod ovog drevnog pisma. Inke su svoje pismo najčešće koristili u administrativne svrhe.⁶⁵

U Europi imamo situaciju koja je bitno drugačija od američke. Europska društva, davno su napustila piktografska pisma te je razvoj pisma u Europi bio ponešto kompliciraniji. Europom kasnog srednjeg i ranog novog vijeka dominiraju različiti oblici pisama. Prvo od njih dakako je gotica koja predstavlja zadnji domet u razvoju pisma.⁶⁶ Ono po čemu je gotica bila poznata su dakako njezini uglati oblici, a važno je napomenuti kako je njezinim širenjem po Europi nastao je jedinstven sustav pisanja. No, od kraja do kraja razvijale su se različite vrste gotica, pa tako nastaju bolonjska gotica, pariška gotica itd. Nasuprot gotice otkrićem starih tekstova humanisti razvijaju svoje pismo pod nazivom humanistika.⁶⁷ Sastojala se od dva oblika: knjižno ili kurzivno. Najočitija razlika između ova dva oblika je navođenje točke ili crtice nad slovom. Protokom vremena, slova koja su se u početku pisala rastavljeno jedno od drugoga, brzim pisanjem sve su više povezanija. Europska pisma od pretklomubovskih pisama razlikovala su se i u postojanju sustava kraćenja riječi. Naime, kako bi skratili pisanje pojedinih riječi, neka izostavljaju se neka slova te se dodaju znakovi kraćenja, na primjer, točke, crte, kose crte, točke i zareza itd.⁶⁸ Kasnija europska pisma postaju jednostavnija i individualnija. Tiskarska revolucija koja je zaobišla Ameriku dovodi do ujednačavanja i stvaranja nacionalnih pisama.

⁶³ Isto, 34.

⁶⁴ Nougier, *Povijest ljudskog roda: Inke, Maje i Azteci*, 45.

⁶⁵ Isto, 46.

⁶⁶ Vicko Kapitanović, *Povijesna vrela i pomoćne znanosti* (Split, 2012.), 140.

⁶⁷ Isto, 142.

⁶⁸ Isto, 146.

4.2. RELIGIJA

Religija je još jedan aspekt u kojem pronalazimo značajne razlike i karakteristične osobine koje vežemo za svaki kontinent. Nužno je na početku reći kako je Srednjom i Južnom Amerikom pretežno dominirao politeizam ili mnogoboštvo dok u Europi nalazimo monoteizam ili jednobojstvo. Ulogu posrednika između stanovništva i bogova u pretkolumbovskim civilizacijama imali su uglavnom svećenici. Maje su imale običaje slaviti važne događaje u svojim životima a posebno mjesto pripadalo je bogovima prirodnih pojava. Vrlo zanimljiva poveznica s kršćanstvom leži u četverodimenzionalnosti majanskog boga koji je bio načinjen od četiri osobe, za razliku od Presvetog Trojstva kojeg pronalazimo u kršćanstvu.⁶⁹ Majanski vrhovni bog nazivao se Kuecalot i ujedno je prema Majama bio središte svijeta.

Žrtvovanje je igralo veliku ulogu u majanskom društvu jer kao takvo predstavljalo je vjerovanje u pridobivanju naklonosti bogova u vidu zaštite grada ili cijele civilizacije. Osim robova koji su vrlo često bili meta žrtvovanja, na listi pronalazimo i djevice te velikaše koji su zbog uvjerenja u božansko podrijetlo bili prikladne žrtve bogovima.⁷⁰ Ono što je još poznato o majanskoj religiji je vjerovanje u trinaest slojeva svemira kojima vlada jedan bog sa svojom dobrom i lošom stranom. Poveznicu s kršćanstvom pronalazimo i u postojanju raja. No, za razliku od kršćanske inačice, u njega su pristupali samo oni koji su bili obješeni, žrtvovani u raznim obredima ili umrli prilikom svog rođenja.⁷¹ Nasuprot raja postojao je i pakao koji se nazivao *xibal* te su u njega odlazili svi ostali koji nisu spadali u grupu koja je odlazila u raj. Na samom početku poglavlja rečeno je kako su pretkolumbovske civilizacije imale politeističku narav te kao takve, Maje su osim vrhovnog boga obožavale i još mnoštvo njih. Neki od majanskih bogova uključivali su boga smrti ili *Ah Puch*, božicu rađanja ili *Akhushtal*, *Chac* ili bog kiše, *Hunab Ku* ili božanstvo koje je stvorilo Yukatan itd. Inke su djelovanje svojih bogova pronalazili su u svim svojim aktivnostima polazeći od zanatstva, uzgoja žitarica pa sve do izgradnje gradova.

Prema predaji naroda Inka, u početku se dogodio potop koji je sve progutao, a magija zlatnog štapa označavala je početak njihovog kraljevstva i gradova.⁷² Nadalje, Inke su vjerovale u postojanje panteona u kojem su se nalazili njihova božanstva. Tako je božanstvo poznato samo pod nazivom „Stvoritelj svijeta“ predvodio panteon u kojemu su se nalazili još i *Vis* i *Mama-Pacha* odnosno „Gospodin Voda“ i „Gospođa Voda“, bog Mjeseca pod nazivom

⁶⁹ Tonate, *Maje nestali u vremenu*, 19.

⁷⁰ Isto, 20.

⁷¹ Isto, 21.

⁷² Sitchin, *Izgubljena Kraljevstva*, 131.

Si, bog Sunca ili *Illa-Ra* te bog junaka poznat pod nazivom Kon.⁷³ Zlato je u narodu Inka predstavljalo jedan od najvažnijih poklona koji se može uputiti bogovima jer su upravo zlato smatrali metalom koji im pripada. Uloga svećenika je bila most između božanstava te su samo vrhovni svećenici mogli ulaziti u najsvetija mjesta hrama. Sam hram bio je toliko sveto mjesto da se prilikom ulaska u njega moralo izuti.⁷⁴ Inke su vjerovali i u mogućnost uskrsnuća te su svoje mrtve pokapali na mjestu u kojima su vjerovali da je dolazilo do uskrsnuća. Jedno od takvih mjesta je dolina Rimac koja je prema vjerovanjima Inki bila božanstvo te gradovi mrtvih poput na primjer Lurin, Pisco, Nazca itd.

Što se tiče astečkih vjerovanja, ono je u velikoj mjeri bilo temeljeno na uvjerenjima naroda koji su dolazili pod astečku vlast. Najviši par u predstavljali su Vatra i Zemlja, a upravo Vatra je prikazivana u obliku starca kojemu se za vrijeme svakog obroka nudilo mrvica pogače.⁷⁵ Vjeruje se kako je smrt u astečkoj kulturi predstavljala božica Coatlicue koja je nosila haljinu s motivima zmija koje su ujedno bile i simbol podzemnih dubina. Kako je kultura kukuruza bila vrlo važna u astečkom društvu radi preživljavanja, nastao je kult Tlaloca koji je označavao boga vode i kiše.⁷⁶ Najslavniji među svim bogovima poznat je pod nazivom „Pernata zmija“. Nebeska tijela imala su značajnu ulogu u svakodnevnom životu Asteka. Kako su se upravo oni smatrali narodom Sunca, često su mu žrtvovali ljudsku krv kao žrtvu kojom će ono nastaviti živjeti. Zvijezde su također imale važnu ulogu jer su upravo prema njima ovisila sudbina svakog čovjeka. Astečka se civilizacija može navesti kao primjer u kojoj je dolazilo do najvećeg broja žrtvovanja. Pa tako je broj astečkih žrtvi čak premašio broj žrtava Inkvizicije koja se paralelno odvijala u Europi tijekom 16. stoljeća.⁷⁷ Kanibalizam je pojava koja je zgražavala Europu, dok se ista vrlo često primjenjivala u astečkoj civilizaciji. Taj proces nazivao se krvava pričest i tijekom nje se simbolično jelo meso žrtvovanih osoba. Meso su jeli svećenici i vjernici.

Europa se širenjem kršćanstva još za vrijeme Rimskog Carstva počela odmicati od mnogoboštva i kulturnih obredima koji su opisani na prostoru Srednje i Južne Amerike. Za razliku od pretkolumbovskih naroda koji su u svojim religijskim obredima sadržavali poneke iste ili slične obrede, na području Europe pronalazimo podjelu na zapadno područje kontinenta u kojem je dominiralo katoličanstvo, luteranstvo i kasnije anglikanizam te istočno područje u kojem nalazimo dominaciju još jednog oblika kršćanstva tj. pravoslavlja s jedne

⁷³ Isto, 135.

⁷⁴ Isto, 136.

⁷⁵ Nougier, *Povijest ljudskog roda: Inke, Maye i Azteci*, 46.

⁷⁶ Isto, 46.

⁷⁷ Isto, 48.

strane i s druge strane potpuno novu religiju pod nazivom islam.⁷⁸ Mnogoboštvo je isključeno, a jedina božanstva koja pronalazimo su Isus Krist u katoličanstvu i pravoslavlju te Alah u islamu. Katolička crkva svojim je utjecajem dominirala zapadnom Europom. Ono što bitno razlikuje Europu od Amerike je upravo činjenica da je Katolička crkva poprimila oblik monarhije s bitnim karakteristikama koji su uključivali vlastitu prijestolnicu, jezik te poglavara u obliku pape. Vjera je na prostorima oba kontinenta bila poveznica između boga(ova) i mase, a upravo su svećenici bili most između dvaju svjetova.

Bitna razlika između kontinenata vidljiva je i u odnosu religije i države. S jedne strane imamo situaciju u kojoj religija zauzima značajno mjesto u životu kako društva tako i civilizacije u cijelosti jer upravo ona osigurava opstanak iste te s druge strane pojavu renesanse u Europi i razvoj protonacionalnih država koje dovode do slabljenja autoriteta Crkve zbog želje za nezavisnošću.⁷⁹ Biblija kao sveta knjiga može se navesti kao još jedna razlika dvaju kontinenata. Niti jedna sveta knjiga koja je zajednička svima nije pronađena na prostorima Srednje i Južne Amerike, dok na prostoru Europe s jedne strane dominira upravo Biblija, koja sadrži božju riječ, te s druge strane Kuran koji također predstavlja božju riječ, ali u muslimanskom svijetu.

Početak 16. stoljeća, zapadno kršćanstvo prolazi krizu uzrokovanju pojavom protestantizma te reformacije koja je na svaku postojeću crkvenu ustanovu gledala upitno.⁸⁰ Borba protiv pohlepe plemića, želja za promjenom ali i humanizam obilježili su Europu krajem 15. i početkom 16. stoljeća, što dakako predstavlja ključnu razliku naspram američkih civilizacija kod kojih nije zabilježen nikakav pokret koji bi eventualno mogao promijeniti njihovu religiju. Još jedna pojava koja je karakteristična za Europu je narodna religioznost koja se često kosila s Katoličkom crkvom. Narodna religioznost uključuje važnost viđenja ovozemaljskog svijeta kao sustava zaštitnika i štćenika u kojem se približavanje Bogu odvijalo putem posrednika.⁸¹ Upravo ti kultovi svetaca ukazuju na određeno nesigurnost i potrebu za zaštitu društva tog vremena.

Narodna religija najbolji je i izuzetan primjer povezanosti Europe s Amerikom jer sadrži osobine poput magičnosti, animalističnosti te u krajnjem slučaju poganosti. Prodor Osmanskog Carstva na istoku Europe dovelo je do miješanja dviju religija; pravoslavnog kršćanstva te islama. No, unatoč tome širenju, Osmanlije nisu uništili pravoslavno kršćanstvo,

⁷⁸ Pirenne, *Povijest Europe, od seobe naroda do XVI. stoljeća*, 267.

⁷⁹ Isto, 267.

⁸⁰ Roberts, *Povijest Europe*, 262.-263.

⁸¹ Goldstein, *Počeci novog doba – 16. stoljeće*, 134.

a sam patrijarh ostaje na čelu Pravoslavne crkve sa sjedištem u Carigradu.⁸² Islam na području istočne Europe značajno se razlikuje od religijskih uvjerenja naroda drevne Amerike. Njegova pojava dovodi tumačenja hrama, odnosno u ovom slučaju džamije kao neodvojive građevine od trgovačkog središta te religije od politike. Vrlo je lako zaključiti da ključne razlike dvaju kontinenta leže prvenstveno u politeizmu, žrtvovanju i ovisnošću civilizacije o bogovima s jedne strane te podjelu kontinenta između dvije dominantne religije, monarhističkom uređenju te nastojanjima da istu učine boljom s druge strane.

4.3. SVAKODNEVNI ŽIVOT

Ovo poglavlje posvećeno je pregledu i utvrđivanju sličnosti i razlika u aktivnostima, običajima, ali i prehrani koji su prevladavali na oba kontinenta. Kada se govori o običajima Maja, treba se krenuti od vjenčanja koji je zauzimao značajnu ulogu u životu svakog pojedinca ovog društva. Vjenčanja su kao i u Europi većinom bila dogovarana, a dob sklapanja braka iznosila je jedanaest ili dvanaest godina za djevojčice te oko dvadeset godina za dječake.⁸³ Poligamija, istospolne zajednice ali i ženidbe iznad kaste nisu bile dozvoljene te su se tretirale kao prijestup za koji su propisane stroge kazne. Kada se nisu bavili vjenčanjima, Maje su značajnu pažnju pridodavali različitim igrama. Naime, civilizacija Maja poznata je po igrama koje nesumnjivo podsjećaju na današnji nogomet, stoga može se reći kako je ova igra svoje temelje pronašla još ovdje. *Potakok* je bio naziv igre, a igrala se s bokovima, nogama i glavom u želji za prebacivanjem lopte kroz obruč suparničke ekipe.⁸⁴

Kako je svaki aspekt majanske civilizacije bio prožiman religijom, tako je lopta simbolizirala Sunce, a njena česta izmjena mijenu godišnjih doba. Ovisnost o kocki je također zabilježena kod Maja. Žrtvujući imovinu, cijeli posjed, Maje su strastveno igrale ovu igru, bez obzira što ih je ista mogla staviti u lance ropstva. Prehrana Maja uključivala je strast prema vrućoj čokoladi koja je nastala miješanjem brašna od čokoladne kaše i vode začinjene vanilijom.⁸⁵ Međutim, konzumiranje je bilo strogo ograničeno na najviši društveni sloj, koji je ujedno kakao koristio i kao sredstvo plaćanja. Maje su također bile poznate po pušenju cigareta načinjenih od listova različitih biljaka ali i konzumaciju alkohola temeljenog na kukuruzu. Kako bi se prehranili, Maje su obrađivali zemlju na kojoj se prvenstveno uzgajao kukuruz te ostale namirnice poput graha, paprike, banane i kaka. Meso nije bilo posebno

⁸² Roberts, *Povijest Europe*, 262.-263.

⁸³ Tonate, *Maje nestali u vremenu*, 39.

⁸⁴ Isto, 40.

⁸⁵ Isto, 41.

konzumirano, no na tanjuru se moglo pronaći pseće meso, puretina ili riba.⁸⁶ Među siromašnijem dijelu pučanstva u prehrani je značajnu ulogu imala ljuta paprika koja se posluživala uz kukuruz i grah. Upravo ti siromašni dijelovi pučanstva činili su najveći dio populacije. Njihove kuće izgrađene su od drvenih štapova nabijenih u pod tlo, ostavljajući jedan otvor koji je ujedno služio i kao vrata.⁸⁷ Međutim, iako njihove kuće na prvu izgledaju poprilično siromašno, Maje su svoje arhitektonsko znanje upotrijebili i u izgradnji domova koji su odlikovali cirkulacijom zraka ponajviše zbog klime u kojoj su se nalazile. Unutrašnjost kuće najčešće je uključivala samo kovčeg koji je služio kao ostava za različite stvari te kreveta u obliku visećih ležaljki.⁸⁸

Kada nisu bili usmjereni na ratovanje, civilizacija Inka bila je usmjerena na raznu proizvodnju koja uključivala raznovrsne zanatlije koji se bave izradom vrčeva, posuđa za domaćinstvo pa sve do izrade tkanina. Kako su imali organiziranu mrežu cesta po cijelom carstvu kojima su dominirale ljame kao prijevozno sredstvo, roba se slijevala u gradove koji su imali po dva skladišta, jedno za vladara te jedno za ostale stanovnike.⁸⁹ Velik dio stanovništva bavio se poljoprivredom koja se razvila u obliku terasa zbog utjecaja strmih padina i planinskog okruženja. Najrasprostranjenije namirnice uključivale su krumpir i kukuruz na čijim su poljima prije sadnje nerijetko stavljan ptičji izmet koji je trebao pospješiti urod. Muškarci i žene podjednako su sudjelovali u obradi polja, s tim da je posebno oruđe pod nazivom *taclla* bilo rezervirano samo za muškarce.⁹⁰ Sastojalo se od drvene motke s vrškom koja je bila načinjena od bronce, duljine otprilike dva metra.

Zanimljivo je napomenuti da i u životu Inka, religioznost bila usko povezana s poljoprivredom. Tome u prilog najviše svjedoči slavlje popraćeno plesom pod nazivom *vayara*, koje je trebalo osigurati što bolji urod kukuruza. Astečko društvo koje je najviše bilo usmjereno na rat, otkriva nam i drugu stranu ove napredne civilizacije. Odgoj dječaka u potpunosti je prepušten ocu, dok su majke preuzimale djevojčice. Zanat je djevojčicama bio unaprijed određen, pa tako one već u dobi od šest godina rukuju vretenom za pletenje vune.⁹¹ Djeca koja potječu iz viših društvenih slojeva izučavaju za svećenike ili visoke državne službenike u školama koje se nazivaju *calmecac*. Sva djeca u astečkom društvu pohađali su školu, no oni siromašniji pohađali su one pod nazivom „*telpochcalli*“. Nije poznato puno o

⁸⁶ Isto, 45.-46.

⁸⁷ Nougier, *Povijest ljudskog roda: Inke, Maje i Azteci*, 59.

⁸⁸ Isto, 59.

⁸⁹ Isto, 34.

⁹⁰ Eva Lips, *Knjiga o Indijancima* (Zagreb, 1959.), 298.

⁹¹ Nougier, *Povijest ljudskog roda: Inke, Maje i Azteci*, 38.

njihovoj prehrani, no ono što je poznato uključuje čokoladu kao neizostavni dio astečkog života.

Vrlo vrsni u pripravljanju čokoladnog napitka, Asteci su čokoladi dodavali čili, med, cimet, papar ili sušeno cvijeće. Osim napitaka, pravili su kolačiće o zdrobljenih zrna kakaa.⁹² Pojava medicine u astečkom društvu omogućila je saniranje rana pomoću končića i raznih biljaka koje su pronalazili u svome okruženju. Fenomen operacije pronalazimo također kod Asteka, koji upotrebom vulkanskog stakla grebu po kosti lubanje kako bi odstranili bolesni dio.

Promjene koje su najviše pogodile Europu uzrokovane su ponajviše pojavom renesanse koja unosi temeljne promjene u svim slojevima društva. Amerika je za razliku od Europe izbjegla pojavu kuge u 14. i 15. stoljeću, koja je desetkovala stanovništvo. Razdoblje renesanse donosi značajan porast gradskog stanovništva i porast stope urbanizacije od 11%, što predstavlja značajan skok u odnosu na razdoblje prije.⁹³ Europu u vrijeme prije velikih geografskih otkrića karakterizira podjela na seosko stanovništvo temeljeno na bogatim zemljoposjednicima i siromašnim seljacima te gradsko stanovništvo sastavljeno od bogate aristokracije koja se bavila trgovinom i poduzetništvom.

Za razliku od pretkolumbovskih civilizacija u kojima su muškarci i žene podjednako sudjelovali u aktivnostima što se odnose na odgoj djece i fizički rad, europska društva bila su poprilično drugačija. Muškarac se smatrao glavom i skrbnikom obitelji, dok je temeljna obveza žene bila rađanje djece, pokoravanje muškarcu te briga o kućanstvu.⁹⁴ Točno je bilo određeno koji društveni sloj što jede. Meso je bilo rezervirano samo za plemiće, dok se većina stanovništva prehranjivala raznim žitaricama, kruhom ili kašama. Voće, povrće, jaja te riba također su bili sastavni dijelovi prehrane stanovništva.⁹⁵ Zanimljivo je svakako napomenuti kako je za piće najčešće bilo upotrebljavano pivo ili vino upravo iz razloga jer se voda smatrala kao najvećim izvorom zaraza. Međutim, kako su najveći dio europskog stanovništva činili siromašni seljaci, orijentiranost prehrane bila je na uzgoj žita te je važno napomenuti fenomen koji je pogodio Europu na početku 16. stoljeća pod nazivom „požitnjavanje“.⁹⁶ Čitave obradive površine upravo su bile namijenjene uzgoju žitarica te je čak 70% površina u Njemačkoj i Francuskoj odvajano radi uzgoja istih.

⁹² Tonate, *Maje nestali u vremenu*, 42.

⁹³ Roberts, *Povijest Europe*, 257.

⁹⁴ Isto, 259.

⁹⁵ Isto, 262.

⁹⁶ Goldstein, *Povijest 9. Počeci novog doba (16. stoljeće)*, 419.

ZAKLJUČAK

Europa uoči velikih geografskih otkrića te pretkolumbovske civilizacije Srednje i Južne Amerike dijele mnogo toga zajedničkog. Već na samom početku rada poveznica je vidljiva u strukturi država kojima upravljaju apsolutistički vladari ispod kojih pronalazimo različite društvene slojeve koji su načinjeni od sličnih pripadnika na oba kontinenta. Razlike pronalazimo u umjetnosti gdje Inke, Maje i Asteci svoje slikarstvo temelje na prikazu svojih bogova, dok je renesansa ta koja unosi temeljne promjene u svim sferama ljudskog života Europljana. Tako slikarstvo Europe više nije orijentirano prvenstveno na prikaz boga u svojoj umjetnosti. Nadalje, iako postoje razlike u pismu pretkolumbovskih civilizacija u odnosu na europske upravo zbog činjenice da su iste imale slikovno, to ne umanjuje činjenicu da je njihovo pismo izrazito dobro funkcioniralo. Arhitektura je jedan od aspekata za koji se vrlo lako može reći kako su pretkolumbovski narodi bili superiorniji od Europljana. Mnogi gradovi sadržavali su arhitektonska rješenja koja i dandanas znanstvenike ostavljaju bez daha. Sama organiziranost grada, njegova veličina kao i građevine daleko su napredniji od europskih gradova. Religija je područje gdje pronalazimo ogromne razlike, upravo zbog politeizma te, s druge strane, monoteizma. Dok su civilizacije Amerike još uvijek podređene religiji te opstanak svojih gradova i civilizacija temelje na njoj, religija u europskim društvima pogođena je raznim pokretima koji su popraćeni težnjom za promjenama te prodorom islama na istoku Europe. Svakodnevni život je područje u kojem pronalazimo sličnosti jer svaki društveni sloj je znao koja je njegova uloga i važnost u cjelokupnoj društvenoj piramidi. Razlike pronalazimo u prehrani koja se bitno razlikovala jer će Europljani namirnice koje su konzumirali Inke, Maje i Asteci upoznati tek s geografskim otkrićima. Uloge u obitelji vrlo su različite na oba kontinenta jer s jedne strane pronalazimo muškarce i žene koji su donekle ravnopravni, dok je u Europi točno određeno da je muškarac glava kuće, a žena je tu samo radi reprodukcije i brige o djeci. Stoga, nezahvalno je govoriti o tome jesu li društva Europe ili pretkolumbovske civilizacije bili napredniji jedni od drugih jer je svako od njih na određenom području doseglo višu razinu razvijenosti u odnosu na onu drugu. Geografskim otkrićima, Europljani su došli u kontakt s mnogim civilizacijama svijeta koje su okarakterizirali primitivnim, što se na temelju ove usporedbe ne može nikako smatrati opravdanim. Rušenjem pretkolumbovskih civilizacija nestaju i sva dostignuća koja su Inke, Maje i Asteci postigli. Razvojem renesanse, Europljani se upoznaju sa spoznajama koje su pretkolumbovski narodi puno prije njih znali. Najbolji primjer je majansko poznavanje svemira i njegovih pojava, te izrada jednog od najtočnijih kalendara u povijesti.

LITERATURA

1. Bourbon, Fabio, *Velike kulture svijeta*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2002.
2. Kale, Eduard. *Povijest civilizacija*. Školska knjiga, Zagreb, 1988.
3. Goldstein Ivo, *Povijest 9. Počeci novog doba (16. stoljeće)*. Europapress holding, Zagreb, 2008.
4. Kapetanović, Vicko. *Povijesna vrela i pomoćne znanosti*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Split, 2012.
5. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristup ostvaren 3.3.2020., <https://www.enciklopedija.hr/>
6. Lips, Eva. *Knjiga o Indijancima*. Naprijed, Zagreb, 1959.
7. Martinović, Ratko. *Svjetske misterije i tajne*. Vlastita naklada, Slavonski Brod, 2006.
8. Nugue, Christian. *Najveće kulture svijeta – stara Amerika*. Extrade d.o.o., Rijeka, 2005.
9. Nougier, Louis-Rene. *Povijest ljudskog roda – Inke, Maye i Azteci*. Založba mladinska knjiga, Zagreb, 1991.
10. Pirenne, Henri. *Povijest Europe – od seobe naroda do XVI. stoljeća*. Marjan tisak d.o.o., Split, 2005.
11. Roberts, J.M. *Povijest Europe*. AGM d.o.o., Zagreb, 2002.
12. Sitchin, Zecharia. *Izgubljena kraljevstva*. Tele disk d.o.o., Zagreb, 2007.
13. Tonante, L.A. *Maje: nestali u vremenu*. SLOVO I.T.O., Zagreb, 2009.